

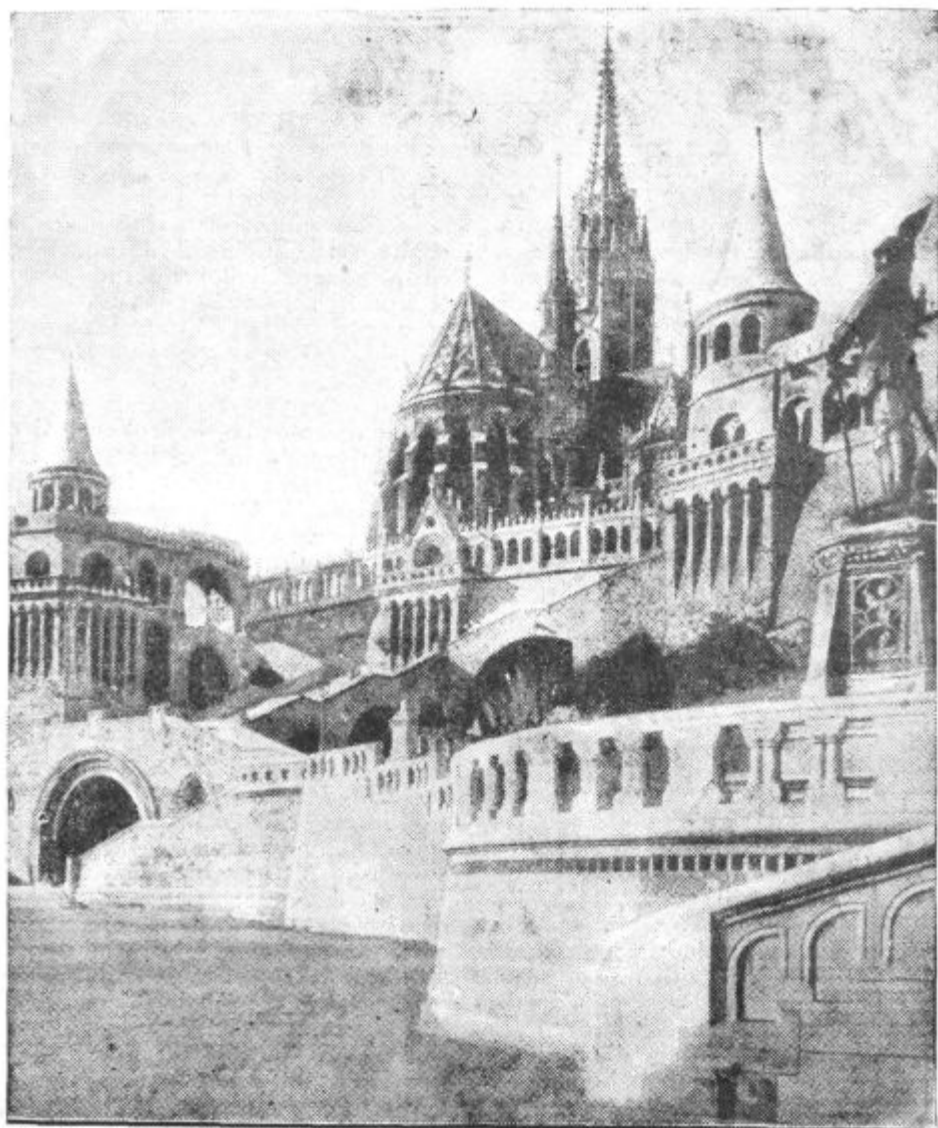
ŽIVLJENJE IN SVET.

Tedenska priloga „Jutra“

Štev. 34.

V Ljubljani, dne 3. septembra 1927.

Leto I

Ignotus:

Madžarska in Madžari.

Zadnje tedne se mnogo piše in govori o Madžarih. Akcija, ki jo je sprožil lord Rothermere, bi bila vzbudila v živahni politični sezoni neznatno pozornost. V avgustovih dneh, ko je vsa visoka politika v kopališčih, je povzročila vsaj v srednji Evropi precej hrupa. Nje pomen pa se je v splošnem pretiraval. Končno korist je vendarle imela madžarska propaganda.

Čitatelj, ki ne pozna bližje razmer na Madžarskem, je dobil iz dnevnikov nepopolno in megleno sliko o madžarskem problemu. Škušali bomo na kratko zabeležiti nekatera značilna dejstva in začrtati to vprašanje tako pregnantno, da bo nepoučen čitatelj spoznal, odkod ta hrup in kaj hočejo Madžari.

Sedanja Madžarska šteje 7.980.143 prebivalcev, ki pa niso sami čisti Madžari. Tako je ostalo v sedanjih madžarskih mejah približno 250.000 Slovakov, par tisoč Rumunov, Nemcev in Jugoslovenov. Ker pri določanju novih državnih meja (l. 1919. v Parizu; pogodba je bila podpisana v Trianonu) niso mogli odločevati izključno narodnostni razlogi (prebivalstvo spornih ozemelj je narodnostno preveč pomešano), je po službeni statistiki prešlo v sestav češkoslovaške republike 900 tisoč Madžarov. Le-ti so naseljeni večinoma v slovaških mestih, ki so se pomadžarila na podoben način, kot so se pri nas mesta na slovenskih tleh pomešala. Okolica je povsod slovaška; ondi pa, kjer so madžarske vasi, gre za poznejša kolonizacijska selišča. Take madžarske vasi so zlasti na vzhodnem Slovaškem, v okolici Bratislave, ob Dunavu in podobno. Isto velja o Madžarih v Vojvodini. Tu jih je naseljenih 472.409. Banat je pravi mozaik raznih narodnosti. Ne pozabimo, da so vse naselbine nastale s kolonizacijo prej neobljudenega ozemlja, zato imamo v Vojvodini slovaške vasi blizu srbskih, srbske v sosedstvu madžarskih in nemških, rumunske v bližini srbskih. V Rumuniji (Banat in bivša Erdeljska) so rumunske vasi, takisto pomešane z madžarskimi in nemškimi. Na Madžarskem pa najdemo slovaška selišča sredi med madžarskimi. Z mirno pogodbo niso zmogle do zadnje podrobnosti narodnostne zahteve, ni zmagal zemljepisni položaj: besedo je

imela zgodovina. Pri reševanju tako dalekosežnih in zapletenih zadev tudi ni šlo drugače. Vrhu tega se je moralo računati z gospodarskimi momenti. Rešitev je bila v splošnem nasproti Madžarom pravična, umljivo pa je, da niso mogli biti vsi zadovoljni. Prav posebno nezadovoljni so morali biti Madžari, to pa iz razlogov, ki jih bomo kmalu spoznali.

Zgodovina Madžarov ni kdo ve kako slavna, če je namreč ne presojava po samem viteštvu, zavojevanjih in krvolitjih, temveč zahtevamo od naroda dokazov, kaj in koliko je storil za svojo in za občo omiko in kulturo. Madžari so turansko-finsko pleme; obstoje pa še nekatere teorije, ki si njih izvor razlagajo drugače. Te teorije nas na tem mestu ne zanimajo. V 10. stoletju so se ti Azijati po dolgih pohodih in vojnih pustolovščinah ustalili na sedanjem ozemlju, ki je bilo pred njimi — čeprav zelo redko — naseljeno s Slovani. Zabili so se kakor klin med severne in južne Slované in uničili v Panonski Sloveniji pod Pribino in Koceljem cvetočo slovensko omiko; premagali so tudi Moravane in se poslastili slovaških pokrajin. Še dolgo potem so se vršili obmejni boji s sosedi; med drugim je šlo tudi za našo vzhodno Štajersko. Podrobnosti o njih nadaljni zgodovini ne bomo navajali. Ustanovili so si državo, ki so jo vladale razne dinastije, opirajoče se na plemiški razred. Te dinastije so bile večinoma tuje, kakor je bilo tudi med fevdalci veliko Nemcev in celo Slovanov, o čemer se lahko prepričamo, če pregledamo imenike današnjih madžarskih aristokratov.

Madžarski jezik, ki je v Evropi osamljen (ne spada k indoevropskemu jezikovnemu deblu in ima le nekaj sorodnega s finščino, zelo izdaleč tudi s turščino) je sprejel vase razne slovanske izraze. Slovenski učenjak Miklošič je bil med prvimi, ki so dognali slovanske življe v madžarščini. Če si jih ogledamo, spoznamo, da so Madžari prvotno vojaško-pastirski narod, vzeli od Slovanov predvsem poljedelske izraze, kar priča, da so bili Slovani njih učitelji v poljedelski omiki. Madžarsko ljudstvo, ki se je kmalu po naselitvi ob dunavskih močvirjih pokristjanilo, ni doseglo nikdar posebno

visoke omike. Okoliški narodi so ga prekašali tako po inteligenci kakor po živlenskem udejstvovanju. Na madžarskem človeku leži nekaka melanholična nota, kakor so tihe in otožne madžarske ravni s svojimi pustami, čredami živine in cestami z jagnedi. Mnogo je kriv fevdalni sistem, ki ni pustil malemu človeku do razmaha. Če ste bili v našem Prekmurju, imate nekoliko pojma o tem: ogromni kompleks najlepše in najboljše zemlje so bili

nizacije in razvoja meščanstva, doba, ko je latinsko-nemška kultura plemičev poprijela pod vplivom evropskih preporodnih idej madžarsko obeležje. Revolucija l. 1848., ki jo je vodil slovaški renegat Lajoš Košut in opeval srbski renegat Petrovič-Petöfi, je zaključila ta proces in prisilila ogrsko aristokracijo, da je začela računati z madžarskimi nacionalnimi težnjami in meščanskimi stremljenji po demokraciji. Z dualizmom (l. 1867) so si Nemci in

last privilegirane plemstva. Ta družabni sloj je imel celo tisočletje v rokah usode madžarskega naroda. On je vodil politiko, ustoličeval in strmoglavljajl dinastije, boril se s sosodnimi narodi in jih podjarmiljal, bojeval se s Turki in rezal kruh domačemu človeku. Plemič in tlačan sta bila dolgo časa edina predstavitelja madžarstva; kulturonosi so bili po pretežni večini tuji, zlasti Židje in Nemci, pa tudi Slovani. O tem bi lahko nanizali dolgo vrsto zanesljivih podatkov. Največji predstavitelji madžarskega kulturnega življenja v 19. stoletju niso bili čistokrvni Madžari. Meščanstvo se je razvilo iz tujih doseljencev; Madžar se je le počasi in s težavo urbaniziral. Največji razmah zaznamujejo Madžari v 18. in 19. stoletju. To je doba velikega premikanja družabnih plasti, živahne kolos-

Madžari razdelili oblast v vsej Avstro-Ogrski. Na Madžarskem so se z vso vnemo izvajali raznarodovalni načrti v duhu Lajoša Košuta, ki je zapisal pred l. 1848, da bodo Madžari izumrli, če se ne bodo krvno in številčno osvežili in ojačili s sosodnimi narodi. Madžarska mesta so se jela razvijati; politično oblast sta si delila plemič in meščan, navidezna demokracija pa je bila vse do l. 1918 pod kopitom magnatov, ki so dajali duhu časa le najnужnejše koncesije. Na vladi so bili ves čas sami aristokratje ali njih zapupniki, nad njimi je bedel dunajski dvor s svojo soldatesko, duhovni sijaj pa je dajala temu režimu katoliška cerkev, čije visoka duhovščina je bila na Madžarskem zvesti oproda aristokratske politike in raznarodovalnega dela. Nedavno umrli primas kardinal

Černoh, ki je po rodu Slovak, je najbližji primer te alijanse med «sveto cerkvijo» in apostolskim kraljestvom sv. Štefana z vso «apostolsko» oligarhijo. Odporne sile izhajajo ves čas po večini od tam, kjer je bil vrelec meščanskega madžarskega nacionalizma: iz protestantskih krogov, ki kažejo zadostno svobodoljubje in modernistična stremjenja; njih vpliv in pa deloma vpliv ob stran potisnjenih, a kulturno in finančno močnih Židov se čuti v liberalnih in socialističnih strujah, ki počasi prebujajo malega kmeta (kis gaszda). L. 1918, ko se je po atentatu na mogočnega grofa Tiszó zamajal in prekobalil ves fevdalni sistem «tisočletne Ogrske», je postal za prehodno dobo prvi prezident madžarske demokratične republike revolucionarni grof Mihael Karoly. Ta idealist je žrtvoval za svoje prepričanje stotisoče oralov zemlje, a po zmagi skrajnežev (komunistov) je moral zapustiti deželo, proklet od aristokracije in izdan od ljudstva. *Od l. 1921, ko se je zlomila sovjetska Madžarska* (medtem se je dovršila likvidacija stare Ogrske), *odločuje na Madžarskem izključno veleposestniška kasta*, ki ima na svoji strani vso birokracijo, le na zunaj razoroženo vojsko, visoko duhovščino in vodilne meščanske kroge. Ta uzurpatorski režim vzdržuje madžarski nacionalizem v podobi «nedeljive Ogrske» in ga podpira z monarhističnim slepilom, s hujškanjem k osvobojenju «zaslužnih» pokrajin in z lažnivo propagando v inozemstvu. *Ta nacionalizem stoji pred nami kot problem.*

Vsako pristno narodnostno gibanje se naslanja na gospodarsko in kulturno osnovo. Madžarskega nacionalizma niso ustvarili fevdalci, ki so se gledi na solncu tujih kultur in uporabljali v uradih in v službenih odnosih mrtvo latinščino. Kakor drugod, ga je tudi med Madžari razvilo meščanstvo, zlasti inteligenca. Fevdalci pa so kmalu spoznali, da bi jim utegnilo to gibanje postati nevarno, zakaj nacionalni pokret je šel vzporedno z demokratizacijo državnega in družabnega ustroja. Zato so izrabili skrajne težnje madžarskih nacionalistov, izražene v ideologiji Lajoša Košuta in revolucije leta 1848 ter jih spojili z zgodovinskimi izročili fevdalne ogrske države. Tako je nastal *ogrski nacionalizem*, izražen v prosluli madžarski državni ideji

(magyar allámi eszme). Po tej ideji obstoja Ogrska kot nerazdeljiva historična država z madžarskim značajem. Nemadžarsko prebivalstvo je madžarske narodnosti, a različnih občevalnih jezikov. Ideja sama je vrlo preprosta; utemeljevanje pomadžarsnja Slovanov in drugih narodov kaj lahko. A koliko gorja je povzročila raznarodovalna praksa! Govorilo se je: «Toth ném ember» (Slovak ni človek). V tem smislu so res tudi postopali s Slovaki, v kolikor so se zavedali lastne narodnosti. Kolonizacijski obroč okoli slovaških selišč na etnografskih mejah se je od leta do leta zoževal. Položaj je bil podoben kakor na Slovenskem Koroškem, a v marsikaterem oziru še brutalnejši.

Ogrski nacionalizem je izmišljotina in hkrati prekanjena zvijača veleposestniškega razreda, kakor bomo še videli. Madžarski in ogrski nacionalizem sta si nasprotna. Madžarski stremi po tem, kar Madžarom po pravici gre: on je ljudski, demokratičen, republikanski; zanj se lahko ogreva meščan, kmet in delavec. Ogrski nacionalizem pa sloni na koristih magnatske klike, je zgodovinsko ponarejen, monarhistična in protidemokratska spekulacija. Njegov smoter je družabna neenakost in narodnostna nadvlada. Poslučuje se blestečih, romantično pobarvanih gesel, kakor: «milenijska Ogrska», «Ogrska od Karpatov do Adrije» itd., desjansko pa se vzdržuje z nepravničnim zemljiškim sestavom, z uradniškim in žandarskim nasiljem, s preganjanji nasprotnikov, z neiskreno zunanjo politiko. Oglejmo si njegove osnove:

Po uradni statistiki je imel l. 1914 en odstotek prebivalstva Ogrske 60% zemlje, 99 odstotkov ostalega prebivalstva pa samo 40% zemlje. Ta odstotek so madžarski aristokratje, izmed katerih so imeli nekateri 400.000 katastralnih oralov zemlje. Danes pa je položaj — zopet po uradni statistiki — sledeč:

Izmed 7.980.143 prebivalcev Madžarske nima 1.136.000 poljedelcev niti peči zemlje. Nadaljnih 840.000 poljedelcev ima 8.110.223 katastralnih oralov, izredno veliko jih ima zgolj 1—3 orale. Zato pa ima 1130 privilegiranih prebivalcev, ki si danes laste vso oblast na Madžarskem, 5.383.488 oralov prvovrstne zemlje. *To se pravi: malo več kot tisoč rodbin poseduje tretjino*

zemljišč cele Madžarske. Zaradi tega je socialni položaj madžarskega kmeta silno slab. Kmetje so ali pastirji v pustah ali dinarji na grofovskih veleposestvih, le v nekaterih pokrajinah so premožnejši in žive dostojno življenje. Mezde so silno nizke. V okraju Szabogárd se plačuje v času najtežjih poljskih opravil za trdo delo od ranega jutra do noči 20—25 Din v naši valuti. Samo ob sebi se ume, da so tudi madžarski grofje prizadeti. Agrarna reforma v Jugoslaviji in na Češko-slovaškem jim je vzela velike komplekse zemljišč in gradove. Tu je jedro njih politične akcije. Drugo jedro pa je v tem, da se mora za vsako ceno preprečiti razvoj madžarske demokracije. Veleposestniki so razdelili 964.165 katastralnih orolov zemlje, vendar pa vrana vrani ni izključevala oči: «zemljiška reforma» na Madžarskem je bila taka, da je vlada dodelila kmetom najslabšo grofovsko zemljo. Kmetje so jo po večini prodali nazaj prejšnjim lastnikom, ker si spričo ekstenzivnega obdelovanja niso znali ž njo pomagati. Položaj tovarniškega delavca ni nič boljši. Tovarnarji so bodisi zavedni oprode aristokratskega režima, ki brzda delavstvo pri mezdnih bojih, bodisi finančno odvisni od vlade in aristokratskih skupin. Meščanstvo je sproletarizirano. Trgovec in obrtnik sta brez moči nasproti vladi, inteligenca nima vpliva. Nekateri njeni voditelji, n. pr. prof. Oskar Jaszo, so morali v emigracijo, drugi pa imajo v domovini zvezane roke in zaprta usta.

Zgoraj navedene številke so pravi temelji ogrskega nacionalizma. Veleposestniškemu razredu gre za to, da ohrani svoje predprave in da reši veleposestva v sedanjem inozemstvu. *Obnovitev Ogrske pomeni obnovitev socialnega in političnega stanja pred l. 1918.*

Mi vemo, s kakimi teorijami se zavija in zaljša ta pohlep po moči in imetju. Poznali smo predvojne madžarske šolske čitanke. Kako se je mladina na Ogrskem poučevala n. pr. v zgodovini! Madžarska (ogrska) zgodovina je bila odvrtno napihnjena, Madžari so se slikali kot narod najslavnejše preteklosti, sejalec omike in prosvete med manj kulturnimi plemei. Neki zgodovinar je resno dokazoval, da so Madžari direktni dediči grške kulture (!). Uprav neverjetno se

sliši, s kakimi sredstvi si je ta razmeroma mali narod vzdrževal fikcijo, da je velik. Kako prezirljivo je zrl na ostale narode, v kolikor še niso bili pomadžarjeni. Kako zoprno so se v lepi slogi med «ogrsko» aristokracijo in «madžarskim» meščanstvom ponarejala dejstva! Tako je službena statistika ljudskega štetja l. 1910 v našem Prekmurju nudila sledečo sliko: 33.263 Madžarov, 10.151 Nemcev, 38 Slovačkov, 5 Rumunov, 165 Hrvatov, 7 Srbov in 72.287 «drugih».

Kdo so ti «drugi», ki niso vredni imena? Slovenci! Samo en izmed tisočih primerov, ki ilustrirajo pristno «ogrski» čut pravičnosti.

Danes nimajo slovaške manjšine na Madžarskem niti ene slovaške šole, njen jezik ne velja ne v uradih in ne v javnosti. Med tem pa imajo Madžari na Češko-slovaškem, v Jugoslaviji in Rumuniji madžarske ljudske, srednje in strokovne šole, svoje časopise, svoja kulturna in politična društva in gospodarske ustanove. Pa se trobi v svet: Madžari so zatirani na Slovaškem, v Vojvodini, v Rumuniji. Treba bi bilo, da bi se slišale številke, ki pravijo, da bi si n. pr. Slovaki — kakor je dejal te dni neki njihov politik — pred l. 1918 vse prste oblizali, če bi imeli to, kar imajo Madžari še danes na Slovaškem.

Dva svetova si stojita nasproti: demokracija in privilegirani aristokratski razred. Pred sosedi in pred vso Evropo se vrši na Madžarskem velikopotezen poizkus, da se z lažnivo propagando utaje jasna dejstva. Ogrski nacionalizem je po svojem idejnem in realnem značaju falzifikat kakor Winischgrätzovi iredentistični bankoveci. Madžarski nacionalizem, stremeč po naravnem sožitju s sosedi, je preobleden v historičen magnatski krog in mora igrati vlogo, ki nacionalizmu malega naroda ne pristaja.

Ne varajmo se: igra je dokaj nevarna, dokler je v Evropi toliko reakcionarnih stremeljenj. V lordu Rothermereju je dobila iredentistična propaganda razlaščenih slovaških in baltičnih magnatov evropsko trobilol! Demokratični in miroljubni javnosti ni težko ločiti zrna od pšenice, ni težko spoznati v ovci volka, v madžarskih «nacionalnih» zahtevah velikogorski fevdalizem. Dejstva so nejasna zgolj za one, ki ne poznajo razmer, v to vrsto pa spada velik del Evrope.

Rimljanska nadutost fašizma se odigrava v drugi obliki, z drugimi sredstvi in smotri na Madžarskem. Madžarski kmet, delavec, meščan, produktivni madžarski sloji, ki jih davi težka ekonomska kriza, so ali omamljeni z boleznimi sanjarijami ali pa prisiljeni k zatajevanju lastne pameti. Igra je stara, danes že zastarela, ali še vedno učinkovita. Vsaj trenutno. Trianon pa bo ostal slej ko prej trden mejnik v madžarski zgodovini, ker je

izključeno, da bi moglo na resnici in na zmagi orožja zgrajeni mir razruvati smešno napihovanje ogrskega «nacionalizma» recte fevdalizma. Zakaj besede so po Puškinu veter, ki seje, a nič ne žanje.

.....
OPOMBA: Slika na naslovni strani današnje številke predstavlja pogled na znamenito Matjaževo cerkev v Budimu, kjer so se kronali ogrski kralji.

J. Vieux:

Josipina Bakerjeva, kraljica jazz-banda.

Belopolti narodi hlastno sprejemajo plese in godbo zamorcev. Že od konca vojne sem prodirajo v čedalje širše kroge veseli življi temne rase. Jazz band se oglašča celo iz vaških krčem.

nje naši duševnosti tako tujih vplivov je mogoče samo ondi, kjer neka kulturna doba propada, kjer je gmotnost izrinila duševnost. Barbarski plesi in kulturni primitivizem sta že pred 1600

V Music hallih in dansingih velikih mest je najglavnejši izraz našega v čutnost obrnjenega časa. Spremlja ga zamorski ples. Primitivizem, barbarstvo, propadanje okusa in tradicije vsepovsod. Zmagoslavno prodira-

do 1800 leti izpodrivala staro kulturo. Bilo je v Rimu. Danes je Rim razširjen na velik del Evrope. Ko neki družbi zmanjka lastne, notranje vsebine, išče drugod nasičenja in opazi, da se s tujo hrano uničuje. Ali nas more jazz notra-

nje obogatiti? So-li prinesli plesi v nas kak pozitiven, kulturno oplojavč življ? Jazz pomeni zmaga neskladnosti, surovosti in barbarstva. Vidi se, da se je prenasičena družba naveličala ubranosti, razneženosti in visoke kulture do evropske glasbe. Moderni plesi, ki so posneti po plesih primitivnih plemen, značijo nazadovanje lepotnega čuta in okusa. Tu propada harmonija zvokov, tam lepota linije. Najsi se toliko govori o »novi umetnosti«, je njena senzacionalna zunanost zgolj izraz propadajoče družbe. V svojih skrajnostih je taka »umetnost« jazz band in charleston. Jazz-bandisti slikajo, pišejo komponirajo. In redka publika pleše pred njimi. Večini pa se zdi, da se je umetnost preživela kakor religija in vse, kar je nekoč v nemalo otročje človeštvo. Poglavito je denar. Bog je — sreča. Tudi ta bog ni viden, toda za njegovo milost se vsi pulijo. Tisti, ki imajo denar, se čutijo posvečene. Ti so svečeniki Mamonove vere, največje in najvplivnejše vere na dobri polovici zemeljske oble.

In iz velemest se oglašja klic:

»Ne časti drugega boga razen mene!«

★

A. Cervojs in A. Schaefer, ki sta napisala knjigo o jazz-bandu, pravita, da obstoje med jazz-bandom in evropsko glasbeno umetnostjo nepremostljiva nasprotja. Mi Evropci se pri godbi (in tudi pri plesu) oddaljujemo od vsakdanjosti. Godba nam je vzvišeno razvedrilo in užitek, na višji stopnji pa neko posebno posvečenje. V trenutkih, ko jo uživamo v aktivni ali v trpni obliki, čutimo, da smo povzdignjeni nad vsakdanjost, da se zlivamo z neskončnostjo. Umetnost — katerakoli že, samo da je pristna — je bila doslej nekaj prazničnega in svetega. Naša godba ni smela biti surova in banalna. Glasbeniki so izločili iz glasbe fiziološko snov kakor dihanje, stokanje, kričanje itd. Zamorska glasba pa je silno vsakdanja zadeva. Njen namen ni povzdigovati, temveč še bolj povsakdanjiti. To, kar je pri nas dober okus izločal, zamorski neokus smotreno pospešuje. Ne skladnost, vzvišenost in svetost, temveč neskladnost, čutnost, kri, mesenost je smoter. Jazz pomeni zmago telesa nad duhom, fiziologije nad dušeslovjem. Zato se najbolj prilaga sorodnim plesom.

★

V pariškem zabavišču Folies Bergère. Prava cerkev boga Mamona. Elegantne obleke, zalita lica, nasičeni trebuh, izpite oči. Kdo ve, odkod in kakšni vetrovi so nanesti semkaj to človeško listje. Pozna se mu, da je s trhlega drevesa propadajoče družbe. Panem et circenses.* Kruha in igre! Kakor pred 1500 leti...

Tedaj se pojavi Ona, najbolj oboževana, največje pričakovana. Josipina Bakerjeva, enaindvajsetletna temnopolta plesalka. Pravijo ji, da je boginja plesa. Njen ples je eksotičen, divjaški, a po svojem primitivizmu sugestiven. Nekdo je zapisal: V primerj s klasičnim plesom je ples Josipine Bakerjeve to, kar je black-bottom ob spremljevanju jazz v primerj s klasično simfonijo. Ali njen ples ima brez dvoma umetniške elemente. Samo da pomenijo ti elementi višek razvoja neke primitivne kulture, estetsko dozorelost afriškega okusa.

Toda občinstvo, ki obožuje to temnopolto dekle, ne čuti melanholične note, ki jo ima primitivizem. Ne pozna izraza zatirane in prezirane rase, ki cvili skozi jazz-band in se očituje v gibih Josipine Bakerjeve.

Občinstvo čuti ogromno praznoto v samem sebi. Zato tako pohlepno vsrkava barbarsko kulturo.

★

Josipina Bakerjeva je narekovala svoje spomine. Zrasla je na dnu ameriškega Saint Louisa, v tisti ogromni revščini, ki se v nji valjajo ameriški zamorci, psi in mačke.

Kot šestnajstletno dekle je šla med »girle« v Filadelfiji. Bila je lepotica. V Newyorku je čakala dolge dni na namestitev, brez hrane, brez strehe. Ko je dobila službo, so se ji vrstnice rogale, češ, da pleše kakor opica.

Končno se je prerila v neko zamorsko baletno družino. Tu se je začela njena kariera. Šla je v Evropo in — Evropa je čakala njenega razodetja.

Danes ima dohodke, ki jih zavida povprečen evropski minister.

In nje notranjost?

»Imam majhno zajčjo tačico, ki mi je prinesla srečo; ponoči jo polagam pod blazino.«

»V moji oblačilnici se ne sme žvižgati. To kliče nesrečo.«

»Ko sem gola v oblačilnici, poklekнем in molim.«

»Pod lestvico se ne sme iti; tudi to pomeni nesrečo.«

»Rada čitam pravljice. Sem odlična kuharica. Imam ogromno slast do jedi.«

»Zmerom sem se rada režala. Obraz ni zato, da bi spal. Zakaj se ljudje bolj ne režijo?«

»Zdaj imam sedem psov, tri mačke, dve papigi, dva kozlička in rdečo ribico.«

To so odlomki iz izpovedi boginje jazz-banda Josipine Bakerjeve.

★

Vsak dan dobiva pisma neznanih ljudi. Vojak iz Vincennesa ji piše:

»Hotel bi Vam povedati z lepimi besedami, s kakšno magično močjo ste vplivali na me. Ali gorje, kar vrti se pred mano in ne morem napisati nič drugega kot velike neumnosti.«

Oh, Josipina, dovolite mi vsaj, da vas smem tako imenovati. Neprestano mi je Vaš obraz pred očmi, postal mi je prava pravcata halucinacija. Vi ste moj malik, moj sen in ponosen sem že v nadeji, da boste kdaj moja. Ah, odпустite tej blaznosti mladega zmedenca...«

Iz Valencije ji je pisal Španec P. J.:

»Eden izmed tisočev vernikov Tvojega božanstvenega verstva polaga pred Tvoje divne noge izraz svojega neskončnega občudovanja tako za harmonično linijo Tvojega blagoslovljenega telesa, kakor za neodoljivi čar Tvojega usmeva.«

Čemu Ti to pišem — zato, ker me je film, ki si mu Ti bleščeča zvezda, spomnil Tvoje nežne silhuete. Ne prosim Te za odgovor, čeprav bi me utegnila ž njim ohrometi zavoljo neskončnega veselja; ne prosim Te, ker vem, da je vsak Tvoj trenutek vreden zlata in da nimaš časa za take neumnosti. Pošlji mi svojo fotografijo s posvetilom, če le utegneš! Daj mi raiši sliko, ki iz nje sije Tvoj čar in Tvoja tuja lepota...«

★

Našega časa ne predstavljajo svetniki in vojščaki kakor sredni vek, ne umetniki kakor dobo preporoda, ne filozofi in znanstveniki kakor prosvetljeno dobo in ne politiki kakor 19. stoletje. Predstavljajo ga ljubljenci množice, oni, ki najbolj vpodabljajo kolektivne vzore. Med te spadajo tudi filmski igralci, plesalke in drugi oboževanci, ki odkrivajo vse skrivne misli, želje in nagibe anonimnih posameznikov v množici.

V tej dobi je postala ameriška mulatka Josipina Bakerjeva boginja jazz banda in svetovno znana oseba. Tisoči in tisoči, ki prihajajo v moderni Babilon — v Pariz — si gredo ogledat njo, nazvano Edino in Božanstveno.

In ali misli prenasličena gospoda na tragiko temnopolte rase. Kaj vé, koliko rasne melanholije tiči v besedah te črne Madonne:

»Imam majhno zajčjo tačico, ki mi je prinesla srečo.«

Anton Kristan:

Ameriški vtisi.

III.

O ameriški vojski, vojni mornarici in o pasivni pošti.

Zedinjene države ameriške imajo redno vojsko, ki šteje 134.412 mož (častnikov je 11.779). Glavni poveljnik je zvezni prezident Calvin Coolidge, ki pa bi dejansko prevzel poveljstvo le tedaj, če bi izbruhnila vojna. Narodna garda šteje 174.969 mož, med temi 11.273 častnikov. Narodna garda je prav za prav prostovoljni vojaški zbor, čigar člani opravljajo svoj civilni poklic, le v izrednih slučajih nastopijo v uniformi in z orožjem, ki ga ima vsak član doma.

Vojaki redne vojske so plačani. General dobiva 10.000 dolarjev na leto, major general 8000 dol., brigadni general 6000 dol. Najnižji vojaki dobivajo vso oskrbo, obleko, stanovanje in še 24 dolarjev mesečno; plača se vsako leto poviša in lahko doseže najvišjo stopnjo 157.50 dol. Zedinjene države ameriške štejejo 115 milijonov prebivalcev, medtem ko ima naša država komaj 13 milijonov, toda naša stalna armada šteje sigurno 150.000 mož. — Stroške za ameriško armado plačuje zvezna blagajna.

Mornarica Zedinjenih držav šteje 14 bojnih ladij s težkimi topovi in 4

ladje z lažjimi topovi, 1 ladjo za vojne aeroplane, 21 lahkih križark, 295 rusilcev in 116 podmornic. Zdaj se gradi 12 novih bojnih ladij. Moštva imajo 92.678, med njim 8389 častnikov. Zaradi otoških posestev (Filipini) obstoji še poseben mornariški zbor, ki šteje 19.480 mož.

Skupna zvezna naprava je nadalje tudi pošta, ki je imela l. 1926 dohodkov 659 milijonov dolarjev, izdatkov pa 679, torej okroglo 20 milijonov deficita. Glede na ameriške splošne razmere so poštno pristojbine brez dvoma jako nizke. Navadno pismo se frankira z dvema centoma, kar je približno toliko kot dve minuti dela navadnega delavca. In za pristojbino 2 centov gre pismo do 3000 milj daleč. Poštnih uradov imajo Zedinjene države 50.910 (Jugoslavija 3537). Pri pregledovanju statistike poštnih dohodkov od l. 1850. sem je opaziti, da je imela ameriška pošta le v petih letih prebitok, vsa ostala leta je bila pasivna.

Bančni sistem v Zedinjenih državah. — O dolarjskih bankovcih in novčanicah. — Ameriški trusti.

O velikem pomenu in razširjenosti ameriških bank smo že govorili. Seznanimo se še z bančnim sistemom v Zedinjenih državah. Banke se delijo takole:

a) Narodne banke (Nationalbanks), ki smejo pod določenimi pogoji izdajati papirnati denar in so pod direktno kontrolo zvezne vlade. Letih je 8070 in imajo skupaj 1369 milijonov dolarjev delniškega kapitala, ki je dal l. 1925 čistega prebitka 223 milijonov dol. Narodne banke so izdale za 713 milijonov dol. bankovcev.

b) Državne banke (Statebanks), ki se pod direktno kontrolo posameznih držav; take postanejo, kadar lahko izkažejo 100.000 dol. vplačanega kapitala.

c) Zasebne banke (Nonreporting-banks), ki ne morejo zaradi prenizkega kapitala postati državne banke.

d) Federalne rezervne banke, ki so namenjene predvsem podeželskim farmerjem; financira jih zvezna vlada in posojujejo zlasti farmerjem (kmetom) denar po nizkih obrestih. Izdajajo tudi lastne federalne bankovce. Takih bank je 12.

Največja Narodna banka je National City Bank of New-York (delniška

glavnice iznaša 52 milijonov dol.), za njo se vrsti Chase Bank v New-Yorku (40 milijonov dol.), potem Continental and Commercial Bank v Chicagu (25 milijonov) in First National Bank v Bostonu (20 milijonov) itd.

Papirnati denar izdaja v prvi vrsti zakladno ministrstvo v Washingtonu, potem pa tudi narodne in federalne banke. Te papirnate note se dejansko razlikujejo med seboj. Pet vrst jih je, in sicer se delijo sledeče:

a) *Zlate novčаницe* (gold certificates), ki so zajamčene z zlatom, ki ga hrani zvezna zakladnica.

b) *Srebrne novčаницe* (silver certificates) so zajamčene, kakor zlate v polni vrednosti, s srebrnimi dolarji v varstvu zakladnice.

c) *Zvezne novčаницe* (federal notes) so tako zvani »legal tender« — postaveni denar — ki ga mora vsakdo vzeti po njegovi imenski vrednosti kot plačilo dolgov; enako ga sprejemajo davčni uradi. Seveda so vse ostale novčаницe enako dobre in Američan sploh nikdar ne pogleda, kake vrste je njegov denar. Te novčаницe so zajamčene z zlato rezervo 153,620.986 dolarjev v zakladnici.

d) *Zvezne rezervne novčаницe* (federal reserve notes), ki so obligacije Zedinjenih držav ter tako rekoč prva vknjižba na vse premoženje zvezne rezervne banke, ki jih izdaja. Te novčаницe so zajamčene z zlatom ali s tistimi papirji, kot so določeni v zakonu, vendar mora biti vedno najmanj 40 odstotkov zlate rezerve.

e) *Novčаницe narodnih bank* (national bank notes), ki so zajamčene z bondi Združenih držav. Razen tega morajo Narodne banke naložiti v zvezni zakladnici 5 odstotkov vrednosti po njih izdanih bankovcev, in sicer v postavnem denarju.

Razen papirnatega imajo tudi zlat denar, ki pa se redkokdaj vidi, ker imajo ljudje rajši papir, pa srebrn, niklast in bakren novc. Zlat in srebrn denar kuje lahko vsak pod določenimi pogoji. Zgoraj omenjeni bankovci imajo v praksi naslednji pomen: Vrednost zlata stopa in pada, prav tako se dviga ali pada vrednost zlatih in srebrnih dolarjskih papirnatih not. »Legal tender« note pa imajo vedno tisto vrednost, ki je na njih natisnjena; prav tako je s federalnimi notami.

Amerika ima zlato veljavo. Znani so boji med zastopniki zlate in srebrne

veljave. Veliko vlogo je imel W. J. Bryan, večkratni predsedniški kandidat, ki je zastopal srebrno veljavo, za katero so se potegovale države, ki imajo mnogo srebrne rude. Bryan je hotel dati srebru stalno veljavo, in sicer v razmerju 1 (zlato) : 16 (srebro). Wall Street — newyorški kapital — pa ne mara srebrne valute, ker tako lažje kontrolira svetovni denarni trg zlate valute. Ker je tako rekoč gospodar zlata, je vedno porazil zastopnike srebra. Zedinjene države ameriške so producirale l. 1924. zlata za 50 milijonov dolarjev, srebra pa za 48 milijonov. (Jugoslavija producira za 161 tisoč dolarjev zlata in za 23.000 dolarjev srebra.) Na vsem svetu se je produciralo l. 1924. zlata za 389 milijonov dol., srebra pa za 178 milijonov. Največ ga daje Transvaal (za 197 milijonov), za njim pa Canada (31 milijonov). Največ srebra producira Mehika (za 68 milijonov dolarjev).

Še besedo o *trustih*. O njih se v Ameriki veliko govori. Trusti so neles-

galne zveze industrijskih, trgovskih ali bančnih koncernov, ki gredo za tem, da gospodujejo nad industrijo svoje stroke in sorodnih panog. Zoper truste, ki so država v državi, je izdala ameriška vlada lepe zakone. Sherman, znani ameriški advokat in član kongresa, je uveljavil pred 37 leti svoj »The Sherman antitrust law«, ki je bil sprejet v parlamentu 2. julija 1890 in čigar 2. točka se glasi:

»Vsaka oseba, ki monopolizira ali skuša monopolizirati ali združiti ali sklepati zarote, s katerokoli osebo in osebami v svrhu monopoliziranja katerekoli dela, obrti ali trgovine med več državami ali s tujimi narodi, se smatra, da je kriva zločina. Spoznana za krivo, se kaznuje z globo ne nad 5000 dolarjev ali z ječo do enega leta ali pa z obojim, kakor določi sodišče.«

Ta zakon je bil naperjen zlasti zoper Standart Oil Co, ki pa je umela svojo organizacijo tako urediti, da ji zakon ni mogel do živenga. V javnosti se trusti ne registrirajo, pa so v res-

Motiv iz Omišlja (Pančirov).

nici mogočne zveze, ki ne potrebujejo uradnega priznanja.

To, kar beremo o raznih firmah pod »Trust« n. pr. »First Trust Co« ali »Amalgamated Trust and Savings Bank« — se razume kot naslov, ki naj označi bančna podjetja, katerim se zaupajo uprave tako zvanih legatov, prisejil mladoletnih ter zasebnih premoženj. »Trust« pomeni zaupanje. Na srebrnih dolarjih beremo: »in god we trust« (v boga zaupamo). Dovtipneži seve dostavljajo: Dokler je teh poln žep! (Tudi Jugoslovenci imamo nekaj podobnega na bankovcih, namreč napis: »Bog čuva Srbiju.«)

V ameriških tovarnah. — Čikaške klavnice. — Socialni položaj delavstva. — Nesreče in nezgode v tovarnah. — Izrabljanje človeške moči. — Tovarniške jedilnice in bolnice.

Pregledoval sem v spremstvu bistrega Američana večjo tovarno poljedelskih strojev. Hodili smo iz oddelka v oddlek. Mož je razlagal, pojasnjeval in seve hvalil. Sem ter tja sem kaj vprašal, sicer sem molčal; le prepogosto sem zmajal z glavo. Ko smo končali pregled, me spremljevalec premeri od nog do glave in samozavestno povpraša:

— Ali imate kaj takega v svoji domovini?

— Ne, — mu odvrnem — nimamo, zakaj po naših postavah bi bila taka tovarna skoraj nemogoča.

Začuden pogled.

— Vi se šalite!

— Prav nič, dragi moj inženjer. Vi veste, da sem večkrat z glavo zmažal. Kajti — ali mi dovolite neko vprašanje?

— Prosim, prosim!

— Koliko smrtnih ali velikih nezgod se zgodi v Vašem obratu — denimo, na teden?

Inženjer se zagleda v prstan na levi roki, z desno pa pokaže v smeri proti Chicagu.

— Ali veste, koliko ljudi se vsak dan ponesreči na ulicah Chicaga ali New Yorka?

Nasmehnil sem se in dejal:

— Dobro se zavedate važnosti mojega vprašanja, zato ste res prav po ameriško odgovorili. Če se zgodi na cesti dnevno po 5 do 10 nezgod, med njimi več smrtnih, zakaj se ne bi zgodile v tovarni, kjer dela 10.000 in še več ljudi?! Vendar, stvar je drugačna.

Ceste ste uredili res mojstrsko, da po možnosti preprečite nezgode. Čudež je, da v groznem velemestnem vrvenju ni več nesreč. Vsa čast ameriški cestni policiji, ki izvršuje svojo službo vestno in odlično. Ali — kaj se je v Vaši tovarni storilo za varstvo delavcev? Poglejte samo v topilni oddlek ali v strojni; kje je le ena varnostna naprava?!

Inženjer se je poklonil, podal roko in — razšli smo se. Zanj, za Američana, so bile moje konstatacije »otročarija«. Kajti varnostne naprave v smislu socialne politike srednjeevropskih držav so za ameriškega podjetnika oviranje svobodnega udejstvovanja. »Delavec naj se varuje sam.« Če se zgodi nesreča, — zunaj jih čaka vse polno: belih, črnih in rjavih.

V čikaških klavnicah, ki so res nekaj velikega, v oddelku, kamor prihajajo polovice zaklanih in očiščenih komadov, seka glave na levi strani stroj, na desni pa človek — zamorski hrust. Ima ogromno dolgo sekiro, ki jo suče hitreje kot njegov sosed stroj. Po vsakem tretjem zamahu jo namoči; po 15. zamahu vzame drugo. Vprašal sem informatorja: zakaj še niso nadomestili človeka na desnici z enakim strojem kot na levici. Odrezal se mi je na kratko:

— Direkcija že ve, kaj dela.

Mnogo sem razmišljal o tem strašnem črnem hrustu, kakor tudi o onem, ki vsake četrte minute zakolje z dobrim udarcem izvežbane roke po stroju mu podano žival. Stroj dvigne živega prašiča, ga ob velikem kolešu osnaži ter odda človeku, ki zamahne in mora z enim zamahom ubiti, kajti drugi zamah velja že drugemu itd. Menda je človek le boljši kot stroj in najbrž tudi cenejši. Črni orjak dela preciznejše od stroja, ki ga je treba popravljati, če odreče; ako se ne da popraviti, se mora demontirati in prepeljati v tovarno. Koliko neprijetnosti! Če pa se človeku kaj pripeti, ako odreče njegova moč — čakajo zúnaj na njegovo mesto številni možje rezervne armade brezposelnih. In oni, ki ubijajo, so najbrž bolj uporabni za to delo kot doslej iznajdeni stroji!

V veliki Swiftovi konzervni tovarni so delavke tako zaposlene, da tako rekoč ne utegnejo dihati, ker stroj do daja in sprejema iz njih rok z neznanosko naglico. Vsaka nepazljivost pa je

usodepolna. Stroj priganja človeka, da napne do zadnjega svoje moči.

Evropski kapitalizem se loči od ameriškega bistveno v sledečem:

V Evropi smatra kapitalist, da je znižanje delavskih plač potrebno za prosperiteto njegovega podjetja. Nasčelo je: delavca malo plačati.

V Ameriki pa plačujejo človeka še dokaj dobro, tako da si lahko privoščijo dokaj ugodno stanovanje in obilno hrano. Ali zato se izrabi in izsesa, kot likor je le mogoče, da se povzdigne produkcija na najvišjo stopnjo. Američan uporabi vsak tehničen napredek v svoj prid. Tudi vse človekoljubne naprave, ki mu prijaajo!

S ponosom so mi v velikih podjetjih kazali tovarniške obednice in lastne bolnice. Res je tujec presenečen, ko ga pripeljejo v prostrane snažne prostore in kuhinje, kjer dobivajo tisoči delavcev prav dobro hrano za neznamen denar (od 10 do 100 centov ali več, po potrebi). Dobi se vse mogoče po izberi in po okusu, mleko, kava, juha, vse vrste mesa, sočivja, graha itd. Dela se v tovarni od zjutraj do večera. Opoldne je le pol ure za tako zvani *lunch* (lenč). Američani jedo obilno zjutraj in zvečer. Zjutraj jedo razen sadja in mlečnih jedi tudi ribe, kuhano in pečeno meso, jajčne jedi, kavo in čaj; zvečer prav tako: juho, več vrst mesa, sadje, sir itd. Opoldan je le nekaka malica (nekaj malega), ki se ravna seve po potrebah. Najdaljša pavza za to malico je 1 ura. Američani stanujejo po večini precej daleč od tovarn. Opoldan skoraj nihče ne gre domov. Skoči se v bližnjo obedovalnico in se na hitro roko použije kaj malega; tam je seveda vse že pripravljeno.

Nerodno je v bližini velikih tovarn. Mali podjetniki pač lahko preskrbe z »lenčom« nekaj stotin ljudi, toda več tisoč?! Zato praktični tovarnarji sami prevzamejo preskrbo »lenča«. Delavec pride ob pavzi, ki se potem določi ločeno za posamezne oddelke, v obedovalnico, se naje in si odpočije. Ni mu treba hiteti v obedovalnico in se ondi stiskati v gneči; ne utruja se, ampak se celo odpočije. Kdo pa ima dobiček od tega? Tovarnar, ki potrebuje za svoje stroje dobro *nahranjenih* in po možnosti *spočitih* ljudi.

Bolnišnice zraven tovarn in v lastni tovarniški režiji so dobre zato, da ni točnega pregleda in prave statistike nesreč. Take številke bi menda počasi vzdramile sicer čudno amerikanizirano delavsko »zavest« in porodili bi se oni nazori, ki jih službena Amerika odločno odklanja kot »importirane«.

Sicer ameriška zvezna vlada zahteva od tovarn naznanilo vsake nezgode. V ta namen rabijo posebne naznanilne pole. Celu preveč natančne! Vendar se ameriški tovarnarji znajo i temu izogniti. Če se delavec lažje poškoduje, mu reče zdravnik: »V tovarno pa kljub temu pridite.« Poškodovanec (ki je n. pr. poškodovan na roki, nogi ali očesu) ugovarja: »Saj ne morem delati.« Zdravnik: »Saj tudi ne boste nič delali.« In res ne dela nič. Na svojo delavsko polo dobi potrdilo, da je bil na delu; sedi pa v kakem prostoru, kamor so mu prinesli časnike ali kako igro.

Ameriški tovarnar je previden mož; meni, da je njemu v korist, če statistika izkazuje kar najmanj nesreč. Ni prijatelj točne statistike!

Pred 1400 leti v Bizantu. Ob jubileju cesarja Justinijana Velikega.

V avgustu l. 527, t. j. pred 1400 leti, je zasedel bizantski prestol eden najslavnejših vladarjev sveta, poleg Konstantina največji cesar vzhodnorimske ali bizantske države — Justinijan Veliki. Pomenljiva obletnica nam nudi priliko, da seznanimo čitatelja »Življenja in sveta« s to zanimivo zgodovinsko osebnostjo in z dobo, v kateri je živela. Slovenci imamo o Justinijanovi dobi znan roman F. S. Finž-

garja: »Pod svobodnim solncem«, zato bo zgodovina te dobe tembolj zanimala.

Bizantsko cesarstvo.

Zapadnorimska država je postala že l. 476 plen Germanov, ki so poplavalili ves Apeninski polotok. Vzhodnorimska provinca, ki se je že pred propastjo Rima vedno bolj osamosvajevala, je preživela svojo starejšo se-

stro skoraj za 1000 let (do l. 1453, ko so Carigrad zasedli Turki). V času, ko so nekdanje središče sredozemske kulture, visoko civilizirane rimske pokrajine pustošili barbari, so se na vzhodu nadaljevala izročila rimske državne politike, vendar pa že v novem — kr-

*Cesar Justinijan Veliki
(iz VI. stoletja, v cerkvi sv. Marka.)*

ščanskem duhu. Bizantsko cesarstvo je veliko trpelo zaradi pogostih vpadov in napadov sovražnih narodov; tudi na znotraj so ga slabili boji za prestol in verski prepiri, vzlic temu pa je bil Carigrad pred 1400 leti to, kar nekoč Atene in Rim. Obdan s trojnim zidovjem in še s prekopi na oni strani, kjer ga ni ščitilo morje, je osredotočal okoli sebe vso tedanje svetovno trgovino in kulturo. Dolgo časa je slovel zaradi dobre državne uprave in disciplinirane vojske; na prestolu se je izmenjalo tudi več izredno sposobnih in bistroumnih vladarjev. V Konstantinovem mestu se je razvijala umetnost, cvetela znanost in modroslovje. V dobi cesarja Justinijana je pognala bizantska kultura bohotne cvetove. Še dolgo pozneje je bila učiteljica okoliških Slovanov. Stara srbska, bolgarska in ruska kultura imajo

izrazito bizantsko obeležje, ki se očituje v arhitekturi, slikarstvu, slovstvu, v državni in cerkveni upravi. Ruska država se je dolgo smatrala za direktno naslednico Bizanta, zato si je tudi lastila Carigrad. Samodržje ruskih carjev je posneto naravnost po Justinijanu, ki ga je ideološko in pravno najbolj utemeljil ter ustvaril na tej osnovi birokracijo, ki se je pozneje korumpirala in postala svarilen vzgled slabe državne uprave. Takisto poteka iz Justinijanove dobe ruski «cezarski papizem».

Bizantska kultura je še danes predmet živahnega proučevanja, o čemer pričajo bizantološki kongresi (letošnji kongres v Beogradu). Čitatelj lahko posname po reproduciranem zemljevidu, kakšna je bila politična podoba Evrope po Justinijanovi smrti. Takrat so Slovani že trkali na balkanska vrata. Slovenci smo bili bržčas nekje za Karpati...

Na jugoslovenskih tleh rojeni cesar.

Justinijan se je rodil l. 483. v slavnati hiši nekje na polju pod Šarplanino med Skopljem in Velesom, torej na ozemlju današnje Jugoslavije. Ta pokrajina se je imenovala Dardanija. Nekateri trde, da se je njegov rod priselil iz Rima, kjer se je štel med najodličnejšo aristokracijo. Sigurno je, da ni bil vzgojen v grškem jeziku, ker mu zgodovinar Prokopij očita, da je govoril v mlajših letih slabo, barbarsko grščino. Tudi sicer se mu je poznalo, da je bil doma s kmetov.

Šolati ga je dal njegov ujec Justin, ki je postal iz poveljnika cesarske straže bizantski cesar. Justin je takisto znamenita zgodovinska osebnost, vendar pa ga je Justinijan v vsakem oziru prekosil. Leta je kazal že zgodaj veliko nadarjenost in je veljal kot nekak svetovalec svojega ujca. Spomladi l. 527. ga je imenoval Justin za svojega sovladarja, a že v avgustu istega leta je postal Justinijan cesar, edini vladar vplivne in močne države.

Sodobniki ga opisujejo kot človeka srednje postave, močnejše razvitega zgornjega života, moško lepega, zdravega in belega obličja ter pravilnega nosu. Imel je živahne oči, a ustne mu je često krasil smehljal, vendar pa je utegnil včasih vzplamteti v divji jezi. Ko je zasedel prestol, je bil že malce plečast in sivolas; obličje so mu po običaju starih Rimljanov brili. Njegov lik in lik žene Teodore je ohr-

njen v mozaikih cerkve sv. Vitala in sv. Apolinarja v Ravenni.

Justinijan je imel izredne duševne sposobnosti. Bil je za svojo dobo zelo izobražen in mnogostransko delaven: ni bil samo dober vladar, državni administrator in vojskovodja, ampak tudi pravnik, pesnik, bogoslovec, arhitekt, glasbenik. Zato je zapustil za sabo dela, ki še danes — 1400 let pozneje — vzbujajo občudovanje.

Bil je fanatičen pristaš nove vere, ki se je širila kakor povodenj po vsem Sredozemskem morju: krščanstva. Na dan svojega kronanja je razdelil lastno imetje revežem in cerkvam. Ko je nastopil post, je pil samo vodo in je del vsak drugi dan malo zelenjave s soljo in jesihom; v Velikem tednu se je postil še strožje in spal zgolj tri ure na noč. Delal je neizmerno, tako kda je lahko rekel kakor Napoleon: «Zase ne morem določiti delovnega časa». V carigrajski cesarski palači so se često čuli pozno v noči cesarjevi koraki po dvorani, ki mu je bila delavnica. Ko je ves dvor počival, je pisal car svoje spise iz bogoslovja ali pravniške vede, koval nove vojne načrte in premišljeval državniška vprašanja. Vzlic temu, da je bil v splošnem ljudomil in prijazen, je bil v kaz-

novanju krut, zlasti, če je šlo za verske zadeve. Tako se je v drugem letu njegovega vladanja zgodilo, da sta se dva škofa pregrešila zoper nravnost. Car je poklical oba v Carigrad in dal enega trpinčiti, drugega pa skopiti ter nositi oba po mestu, češ, glejte ju, škofje, da ne boste omadeževali svoje časti! Odslej je pederastijo zmerom kaznoval s skopljenjem. Zaradi svojih čudnih navad je prišel na glas, da je drugi Dioklecijan, krut, samosilen človek; o njem so krožile razne bajke, ki jih je zabeležil tudi zgodovinar Prokopij. Justinijana so se mnogi bali kot čarovnika, ki se je pojavljal v raznih podobah; nekateri so ga videli «na lastne oči» kot demona. Vse to pa so bile zgolj takratnemu duševnemu obzorju povprečnih ljudi prikrojene anekdote, ki so pričevale na drugi strani, da je bil Justinijan velik mož, ena najmarkantnejših zgodovinskih osebnosti.

Roman z igralko Teodoro.

Najbolj čudno v Justinijanovem življenju je njegovo razmerje do igralko Teodore, ki jo je bil povzdignil na bizantski prestol in jo tako oveskovečil v zgodovini. Prokopij je zabeležil o tem zakonu razne sodobne

Evropa za časa Justinijana Velikega.

babje čenče, vendar pa poznejši zgodovinarji ne jemljejo vsega resno. Vzlic temu se čita Teodorin resnični življenjepis kakor pravi roman.

V carigrajskem gledališču si je pridobila velik sloves mlada, izredno lepa in temperamentna igralka Teodora. Kakor da se je obnovil v nji tip grških mater: bila je nenavadno duhovita, šaljiva in zelo malo sramežljiva, tako da so se vsi moški pulili za njo. Njen oče je bil glumač; pazil je na medveda in druge zveri (zato so nasprotniki imenovali Teodoro, ko je bila cesarica, «medvedarko») in ugaňjal ž njimi razne produkcije. Pripadal je stranki Zelenih. Imel je dve zelo lepi hčerki. Obema je bilo dano, da sta prišli v najvišje družabne plasti.

V zapeljivo črnolaso krasotico Teodoro se je zaljubil višji uradnik Hekebol, Feničan iz Tira, ki je postal namestnik v Pentapolju, kamor jo je popeljal kot priležnico. A ni ostala dolgo pri njem. Odšla je v Aleksandrijo in se nekaj časa potepala po vzhodu. Po številnih pustolovščinah se je vrnila v Bizant. Prejšnja potepuška se je nagloma izpreobrnila; postala je skromna, skoraj da pobožna. Živela je od poštenega dela kot predica. Še vedno lepo Teodoro je opazil prestolonaslednik Justinijan, ki je bil vzlic pobožnosti zelo dojemljiv za žensko lepoto. Teodora mu je na moč ugajala in se je divje zaljubil vanjo. Pozneje se je trdilo, da ga je Teodora z neko satansko silo zaslepila in privezala nase, zakaj ljudje si niso mogli naravno razložiti strastne ljubezni, ki je vnela srce bodočega cesarja za bivšo prostitutko. Justinijan je takoj izjavil, da jo vzame za ženo. Dvorni krogi so se silno vznemirili; ne samo da njegov sklep ni bil v skladu s častjo, marveč ni bil niti zakonit, zakaj po rimskih zakonih se senatorski mož ni mogel poročiti s prostitutko. (Takat so vse igralko smatrali za prostitutke.) Posobno sta nasprotovala cesar Justin in cesarica Evfemija; dokler je ta živela, ni bilo misliti na poroko. Po njeni smrti pa se je dal Justin preprositi, ker je Justinijan venomer mledoval, trdeč, da mu je «Teodora slajša nego karkoli na svetu.» Izdal je nov zakon, ki skesani prostitutki vrača državljanske pravice. Tako je postala Teodora Justinianova žena in kmalu je okrasil glavo te krasotice, «ki je mnogo grešila in veliko ljubila», cesarski diadem.

Vzlic vsem nasprotnim zabeležbam sodijo nekateri zgodovinarji, da je bila Teodora Justinianu do smrti zvesta. Pokazalo se je, da je pridobil ženo energično ženo, ki je umela cesarjeve načrte in ki jo je Justinijan tudi rad poslušal. Čeprav sta se razhajala v verskih nazorih, sta vendar živela složno in ubrano. Satirik Zonara se je pozneje rogal, da je bilo bizantsko cesarstvo razdeljeno med dva vladarja, Justinijana in Teodoro, ali cesar, da si je bil energičen človek in izrazit samosilnik, je Teodoro zelo čislal. Sam priznava v nekem spisu, da se je posvetoval s svojo «pobožno ženo, ki mi jo je sam Bog poslal.»

Teodora je izrabljala svojo oblast v dobre, pa tudi v slabe namene. Značilno je, da se je zelo rada vmešavala v tuje ženitve. Raznim dvorjanikom in visokim uradnikom je žene kar določevala, ne da bi bila vprašala oboje prizadetih. Na drugi strani pa je rada kaznovala zvodnike, ki so trgovali z deklicami in odkupovali njih žrtve. Za prostitutke je ustanovila na azijski strani Bosporja samostan «Metanoia», v katerem so se morale pokoriti.

Bila je žena izredne energije in redke nadarjenosti, a samovoljna in domišljava. Gorje mu, kdor se ji je zameril! Prokonij trdi, da se ni nikoli pomirila s človekom, ki ga je zasovražila. Mnogi odlični ljudje so postali žrtev njene maščevalnosti. Na dvoru je gospodovala kot neomejena vladarica. Poznalo pa se ji je vse življenje, da je bila nekoč lahkomišelná igralka. Bila je razvajena in zelo sladkosnedna ženska. Veliko je spala in ležuharila, jedla in se kopala — pravo nasprotje svojega moža, ki je bil vzor delavnosti, skromnosti in vzdržnosti.

(Konec prihodnjč.)

Podatki so posneti večinoma po knjigi Matka Nodila, «Historija srednjega vijeka», izd. «Jugoslav. akademije».

Slika «Motiv iz Omišlja (Panciřrov)» je v zvezi s člankom «V pravljicnem mestu» v 33. številki «Življenja in sveta».

o o o

Konec spisa R. Forbesove «V gorah žarke Afrike» smo morali odložiti za prihodnjo številko.

P. V. B.

Francoščina za samouke.

Metoda jezikovnega pouka na praktični podlagi.

28

22.) Razlaga.

Dovršno pretekli čas, passé simple (pase-s'pl)*)

glagolov I. skupine se tvori s sledečimi končnicami:

edn. -ai (e)	množ. -âmes (am)
-as (a)	-âtes (at)
-a (a)	-èrent (er)

Na primer:

j'allais	(žale)
tu allas	(tū-ala)
il alla	(i-lala)
nous allâmes	(nu-zalam)
vous allâtes	(vu-zalat)
ils allèrent	(il-zaler)

šel sem, itd.

je montai	(žə-mōte)
tu montas	(tū-mōta)
il monta	(il-mō'a)
nous montâmes	(nu-mōtam)
vous montâtes	(vu-mōtat)
ils montèrent	(il-mōtə)

šel sem gor [na], itd.

Dovršno pretekli čas pomožnikov. avoir

j'eus	(žū)
tu eus	(tū-ū)
il eut	(i-lū)
nous eûmes	(nu-zūm)
vous eûtes	(vu-zūt)
ils eurent	(il-zūr)

imel sem, itd.

être

je fus	(žə-fū)
tu fus	(tū-fū)
il fut	(il-fū)
nous fûmes	(nu-fūm)
vous fûtes	(vu-fūt)
ils furent	(il-fūr)

bil sem, itd.

Dovršno pretekli čas znači predvsem dejanje, ki se je **dovršilo** v preteklosti

*) Simple = enstaven; ker ni ses avljen s pomožnikom.

in se zato prevaja v slovenščino večinoma z **dovršnimi** glagoli, na primer:

Nedovršno pretekli čas (imparfait):

elle se demandait spraševala se je
elle désespérait obupavala je
je quitta s zapuščal sem
nous achetions kupovali smo

Dovršno pretekli čas (passé simple):

elle se demanda vprašala se je
elle désespéra obupala je
je quitta zapustil sem
nous achetâmes kupil smo

Dovršno pretekli čas je dandanes iz govornega jezika skoraj popolnoma izginil, rabi se le še v pisani (tiskani) besedi. V vsakdanjem govoru izraža Francoz, kot smo že poprej omenili, preteklost s sestavljenim preteklim časom (passé composé), oziroma, če to smisel zahteva, z nedovršnikom (imparfait). Passé composé je torej v pogovornem prevzel vlogo dovršnika (passé simple).

34.

Une fillette¹ de 12 ans est décorée²
de la Médaille³ de sauvetage⁴.

SARREGUEMINES⁵, 11 mars — Le sous-préfet⁶ de Sarreguemines a décoré de la médaille de sauvetage une jeune⁷ fille⁸ de Varin⁹, Colette Bloch¹⁰, âgée¹¹

¹ (fijrt)	dekletce, deklica
² (dekore) ž.	odlikovana
décorer	okrasiti; odlikovati
³ (medaj)	kolajna, svetinja
⁴ (sovtaž) m.	rešitev
⁵ (sargəmin)	mesto v Loreni
⁶ (suprefə)	okrajni glavar, srezki načelnik
⁷ (žœn) m. in ž.	m/ld, -a
⁸ (fij)	dek/le; prim. ¹
⁹ (varʒ)	[kraj]
¹⁰ (kœlet-bloç)	[ime]
¹¹ (aʒe) ž.	stara